

Duch je ve své jednoduché podobě vědomím a rozprostírá své momenty tak, aby jedny byly vedle druhých. *Jednání* jej dělí v substanci a vědomí substance a dělí substanci neméně než vědomí. Substance jako obecná *bytnost* a *účel* vystupuje proti sobě jako *singularisované* skutečnosti; nekonečným středem je sebevědomí; sebevědomí, které *o sobě* je jednotou sebevědomí a substance, stává se nyní touto jednotou *pro sebe*: spojuje obecnou bytnost a svou singularisovanou skutečnost a tuto singularisovanou skutečnost povyšuje na obecnou bytnost — provádí mravní jednání; — a pak poníží obecnou bytnost na singularisovanou skutečnost a provádí účel, totiž pouze myšlenou substanci; jednotu své osoby a substance vytváří jako *své dílo* a tím jako *skutečnost*.²

V tomto rozkolu vědomí nabyla jednoduchá substance na jedné straně významu protikladu k sebevědomí, na druhé straně pak tímto protikladem předvádí v sobě samé neméně povahu vědomí, záležející v tom, že se sama v sobě rozlišuje; předvádí ji jakožto svět rozčleněný ve své masy. Štěpí se tedy v rozlišenou mravní bytnost, v lidský a božský zákon.³ A stejně též sebevědomí, jež stojí proti ní, přiděluje se podle své bytnosti jedné z těchto mocí, a jako vědění se štěpí v nevědění toho, co činí, a v jeho vědění, které je z toho důvodu oklamaným věděním. Zkušenost, kterou činí se svým činem, jest tedy jednak: rozpor *mocí*, v něž se rozdvajila substance, a jejich vzájemný zmar, jednak: rozpor vlastního vědění o mravnosti svého jednání s tím, co o sobě a pro sebe je mravné; a tak dochází toto sebevědomí své vlastní zkázy. Ve skutečnosti se však mravní substance tímto pohybem stala *skutečným sebevědomím*, či tato *osoba* se stala osobou, která je *o sobě a pro sebe*; ale právě v tom se mravnost propadla v niveč.

a) Mravní svět, lidský zákon a božský zákon, muž a žena

1. [Lid a rodina. Zákon světla a právo stínů]

Jednoduchá substance ducha se dělí, jsouc vědomím. Nebo: jako přechází vědomí abstraktního, smyslového bytí ve vněm, tak přechází i bezprostřední jistota reálního mravního bytí; a jako se stává jednoduché bytí pro smyslový názor věcí s mnoha vlastnostmi, tak je mravnímu názoru případ, kdy se jedná, jednoduchou skutečností s mnoha mravními vztahy. Smyslovému vněmu se však zbytečná mnohost vlastností smrskuje v bytostný protiklad jednotlivosti a všeobecnosti; a názoru mravnímu, který je očištěným, substanciálním vědomím, vyvíjí se nado z mnohosti mravních momentů dvojice zákona jednotlivosti a zákona obecnosti. Každá z těchto mas substance je však celý duch; zatím co ve smyslovém vněmu nemají věci žádnou jinou substanci než obě ta určení jednotlivosti a obecnosti, zde tato určení vyjadřují jen povrch vzájemného protikladu obou stran.

[(α) Lidský zákon]

U bytnosti, kterou nyní zde máme na zřeteli, má jednotlivost význam *sebevědomí* vůbec, nikoli jednotlivého nahodilého vědomí. Mravní substance je tedy v tomto určení *skutečnou* substancí, je to absolutní duch *realisovaný* v mnohosti *vědomí*, jež má jsoucnou; absolutní duch je *obec*, která *pro nás* při našem vstupu do praktické formy rozumu byla absolutní bytností vůbec⁴ a vystoupila zde ve své pravdě sama *pro sebe* jako vědomá bytnost mravní a jako *bytnost pro vědomí*, které je předmětem našeho studia. Je to *duch, který je pro sebe* tím, že se udržuje v *odlesku individuí*, a který je *o sobě* či je substancí tím, že udržuje individua v sobě. Duch jako *skutečná substance je lid*, jako *skutečné sebevědomí — občan*, příslušník lidu. Toto vědomí má svou bytnost v jednoduchém duchu a jistotu sebe sama ve skutečnosti tohoto ducha, kterou je celek lidu, a bezprostředně v něm má svou pravdu, ne tedy v něčem, co není skutečné, nýbrž v duchu, který existuje a má platnost.

Tohoto ducha možno nazvati lidským zákonem, neboť je bytostně v podobě *skutečnosti, jež jest si vědoma sebe samé*. Jest ve formě obecnosti *známý zákon* a *daný mrav*; ve formě jednotlivosti jest *skutečnou jistotou sebe v individuu* vůbec, a jistotou sebe jako

jednoduché individuality je jakožto vláda; jeho pravda, toť otevřená *platnost* jsoucí na bíledni, *existence*, jež vstupuje pro bezprostřední jistotu ve formu jsoucna nabyvšího svobody.⁵

[(β) Božský zákon]

Proti této mravní moci a projevení mravnosti vystupuje však jiná moc, totiž *božský zákon*. Neboť mravní *moc státu* jakožto *pohyb sebevědomého konání* má svůj protiklad v *jednoduché a bezprostřední bytnosti* mravní říše; je *skutečnou všeobecností*, a potud silou obrácenou proti individuálnímu bytí pro sebe; a jako skutečnost vůbec má v *nitrnosti* vůbec vedle sebe něco jiného, než čím jest sama.

Bylo již připomenuto, že každý z protikladných způsobů, v nichž existuje mravní substance, obsahuje ji celou se všemi momenty jejího obsahu. Je-li tedy obec substancí ve formě sebevědomého, skutečného konání, má ta druhá stránka podobu substance bezprostřední čili jsoucí. Tato bezprostřední substance je na jedné straně vnitřní pojem čili všeobecná možnost mravnosti vůbec, na druhé straně však má v sobě i moment sebevědomí. Tento moment vyjadřující mravnost v tomto živlu *bezprostřednosti* čili *bytí*, jinými slovy: *bezprostřední vědomí* sebe zároveň jako bytnosti i jako této osoby v jiné osobě, tj. *přírodně mravní společenství* — toť *rodina*. Proti sebevědomé skutečnosti pojmu stojí *rodina* jakožto pojem *neuvědomělý*, ještě vnitřní, proti lidu samému jako *živel* skutečnosti tohoto lidu, proti mravnosti, která se tvoří a udržuje *prací* pro to, co je všeobecné, jako *bezprostřední mravní bytí*: penáti vyvstávají proti všeobecnému duchu.

Ačkoli se *mravní bytí* rodiny určuje jakožto *bezprostřední mravní bytí*, je rodina ve svém vlastním rámci *mravní bytností*, nikoli jakožto vztah *přirozenosti* jejich členů, čili pokud jest jejich vztah *bezprostředním vztahem jednotlivých členů skutečných*; neboť co jest mravní, je o sobě *všeobecné*, a tento přírodní vztah jest *byťostně* menší měrou duchem a jest mravní jen jako *duchovní bytnost*. Přihlédněme, v čem je jeho zvláštní mravnost. — Především: poněvadž mravní vztah je něco všeobecného o sobě, není *mravní vztah* členů rodiny vztahem citovým čili poměrem lásky. Zdá se nyní, že mravnost bude nutno klásti do poměru *jednotlivého* člena rodiny k jejímu *celku* jakožto substancí, takže konání a skutečnost člena rodiny má svým cílem i obsahem toliko

rodinu. Avšak za vědomý účel, který má *konání* tohoto celku, pokud směřuje k tomuto celku samému, třeba označit právě jednotlivě. Nabývání a udržování moci a bohatství se týká za prvé toliko potřeby a *náleží* do oboru *žádostivosti*; za druhé stává se *jen čímsi prostředčným* v rámci svého vyššího určení.⁶ Toto vyšší určení nepřipadá rodině samé, nýbrž týká se toho, co je vskutku všeobecné, týká se obce; je naopak v záporném poměru k rodině a záleží v tom, že jednotlivec jest vysazen z rodiny, že jeho přírodní stránka a jeho jednotlivost jsou ujařmeny a že je vychováván ke *ctnosti*, k životu v obecném a pro obecné. *Positivní* účel, který je vlastní rodině, jest jednotlivec jako takový. Aby tento vztah byl mravní, nemůže ten, kdo jedná, ani ten, k němuž se jednání vztahuje, vystoupiti ve své *nahodilosti*, jak se to děje např., když si lidé nějak pomáhají nebo slouží. Obsah mravního jednání musí být *substanciální* čili *celistvý* a všeobecný; mravní jednání se musí tedy vztahovat jen k *celému* jednotlivci, čili k jednotlivci jako obecnému. A také to zase ne tak, že by tu byla pouhá *představa*, že nějaká *služba* slouží celému jeho štěstí, ačkoli ve své podobě bezprostředního čili skutečného jednání vykonává na něm jen něco jednotlivého; ani tak, že v podobě výchovy má jej v řadě svých snah též skutečně jakožto celek za svůj předmět a vytváří jej jako dílo, neboť v tomto případě má *skutečné jednání* pouze omezený obsah, nepřihlížíme-li k účelu, který je záporem rodiny; konečně ani tak ne, že by mravní jednání bylo pomocí v krajním nebezpečí, kde je celý jednotlivec doopravdy zachráněn; neboť taková pomoc jest sama úplně nahodilý čin, příležitost k ní poskytuje obyčejná skutečnost, která může a nemusí být. Tedy: jednání, objímající celou existenci pokrevence a jehož předmětem a obsahem jest — nikoli občan, neboť občan nenáleží rodině, ani ten, kdo se má občanem státi a *přestat* platit za *tohoto jednotlivce*, — nýbrž *tento* jednotlivec, příslušník rodiny, jako *všeobecná*, ze smyslové, tj. jednotlivé skutečnosti vyvázaná bytnost: mravní jednání se již netýče *živého*, nýbrž *mrtvého*, který se shromáždil z dlouhé řady svého rozptýleného jsoucna v dovršenou jedinou podobu a pozvedl se z neklidu nahodilého života ke klidu jednoduché všeobecnosti. — Ježto jednotlivec je *skutečný* a *substanciální* jen v podobě občana, je jednotlivec tam, kde není občanem a *náleží* rodině, jen *neskutečný* chabý stín.

Tato všeobecnost, k níž dospívá jednotlivec jako *takový*, je *čisté bytí*, je *smrt*; je to *bezprostřední, přirozená nastalost*, není to *vědomí konající*. Je tedy povinností člena rodiny, aby tuto stránku⁷ připojil ze svého, aby ani toto poslední *bytí* jednotlivcovu, toto *všeobecné bytí*, nenáleželo toliko přírodě a nezůstalo čímsi nerozumným, nýbrž aby bylo čímsi *vykonaným* a aby v něm bylo obhájeno právo vědomí. Jinak vyjádřeno, smysl jednání je naopak ten: *jelikož klid a všeobecnost bytnosti, která je si vědoma sebe samé, nenáleží přírodě, způsobit, aby odpadlo zdání, které si osobila příroda, že tento klid a všeobecnost je jejím výkonem, a obnoviti pravdu.* — Podíl přírody na něm je ta stránka, z níž jednotlivcův přechod ve všeobecnost se podává jako pohyb *jsoucna*. Tento pohyb se sice sám děje uvnitř *mravní obce* a má ji za svůj cíl; smrt je dovršení a nejvyšší práce, kterou jednotlivec jako *takový* bere pro obec na sebe. Ale pokud je jednotlivec něčím bytostně *jednotlivým*, je nahodilé, že jeho smrt souvisela bezprostředně s jeho prací pro to, co je všeobecné, a že byla výsledkem této práce; dále, byla-li smrt výsledkem této práce pro všeobecné, jest *přírodní záporností* a je to pohyb jednotlivce jakožto *jsoucna*, v němž se vědomí nevrací do sebe a nestává se sebevědomím; nebo pokud je pohyb *jsoucna* ten, že je překonáno a dospívá k *bytí pro sebe*, je smrt stránkou rozdvojení, v němž bytí pro sebe, jehož se dociluje, je jiné než *jsoucno*, které se dalo v pohyb. — Jelikož mravnost je duch ve své *bezprostřední* pravdě, jsou stránky, v něž se jeho vědomí rozestupuje, rovněž v této formě *bezprostřednosti*, a jednotlivost přestupuje do této *abstraktní* zápornosti, která je *sama o sobě* bez útěchy a smíru a musí útěchu a smír bytostně obdržeti od *skutečného a vnějšího jednání*. — Pokrevenci doplňují tedy abstraktní přírodní pohyb tím, že připojují pohyb vědomí, že přerušují dílo přírody a vyrvou pokrevence zkáze, či lépe, poněvadž zkáza (totiž to, aby se stal čistým bytím) je nezbytná, berou na sebe sami dílo zkázy. — Tak dochází k tomu, že i *mrtvé*, i všeobecné *bytí* jest čímsi navraceným do sebe, je *bytím pro sebe*, že bezmocná čistá *jednotlivá* jednotlivost se povyšuje ve *všeobecnou individualitu*. Jelikož *mrtvý zanechal své bytí nezávislé na svém konání* či záporné jednotce, je prázdnou jednotlivostí, jen *pasivním bytím pro jiné*, je vydán všanc všem nízkým individuím bez rozumu a silám abstraktních látek, z nichž první

jsou nyní silnější než on, protože žijí, druhé, protože mají zápornou povahu. Toto konání neuvědomělé žádostivosti a abstraktních bytností, které mrtvého zneuctívá, nyní rodina od něho odvrací tak, že vlastní konání dosazuje na jeho místo a zasnoubí příbuzného *lůnu země, živelné nehynoucí individuality*;⁸ činí jej *tím členem* obce, která naopak přemohla a spoutala síly jednotlivých látek a nízké životní projevy, které se proti mrtvému rozpoutaly a chtěly jej zničit.

Tato poslední povinnost se tedy kryje s úplným *božským zákonem* či pozitivním *mravním jednáním vůči jednotlivci*. Všechn ostatní poměr k němu, který se nezastavuje u vztahu lásky, nýbrž který je mravní, náleží do rámce lidského zákona a má ten záporný význam, že pozvedá jednotlivce nad uzavření do přírodní obce, jíž náleží, pokud je *skutečný*. Je-li ovšem pravda, že lidské právo má za svůj obsah a moc skutečnou sebe si vědomou mravní substanci, totiž celek lidu, kdežto právo božské má svým obsahem jednotlivce povýšeného nadě všecku skutečnost, pak tento jednotlivec není bezmocný; jeho moc, toť *abstraktní čistě všeobecnou, živelné individualum, které individualitu, jež se odpoutává od svého živlu a vytváří sebe si vědomou skutečnost lidu, strhuje zpět do ryzí abstrakce, jež je jeho bytností a zároveň je základem této individuality*.⁹ — Dále se před námi ještě vyvine, jak se tato moc projevuje v lidu samém.

2. [Pohyb, který se děje uvnitř každého z obou zákonů]

V jednom i druhém zákoně jsou nyní též *rozdíly a stupně*. Neboť ježto obě bytnosti mají v sobě moment vědomí, rozvíjí se v nich samých rozdíly, a to vytváří jejich pohyb a původní život. Studium těchto rozdílů ukazuje způsob, jak se obě *všeobecné bytnosti* mravního světa *uplatňují* a jaké je jejich *sebevědomí*, i jejich *souvislost* a *vzájemný přechod*.

[(α) Vláda, válka, záporná moc]

Skutečná živoucnost *obce*, vrchního zákona, který zřejmě platí na slunečním světle, je obsažena ve *vládě*, v níž je obec individuem. Vláda je *do sebe reflektovaný skutečný duch*, jednoduchá *osoba* celé mravní substance. Tato jednoduchá síla dopouští sice, aby se bytnost rozprostranila do svého učlenění a aby každé části dala trvání a vlastní bytí pro sebe. V nich má duch svou *realitu* čili

své *jsoucno* a *živlem* této reality je rodina. Ale zároveň jest duch silou celku, která opět shrnuje tyto části v záporné jedno, dává jim pocit jejich nesamostatnosti a udržuje je při vědomí, že jejich život je toliko v celku. Obec se tedy může organisovati v různých soustavách osobní nezávislosti a vlastnictví, osobního a věcného práva; právě tak může učleniti a osamostatniti ve zvláštní sdružení ty způsoby, kde pracuje za účely zprvu jednotlivými, účely zisku a požitku. Duch všeobecného sdružení je *jednoduchost* a *záporná* bytnost těchto soustav, které se izolují. Aby se tyto soustavy nezakořenily ve své izolaci a nezduhly v ní, aby se tím celek nerozpadl a duch neunikl, musí jimi vláda občas zevnitř otrástit válkami, musí tím porušit a ve zmatek uvést jejich vlastní pořádek, který si upravily, a jejich právo na samostatnost; musí pak jednotlivcům, kteří se zahloubali do těchto pořádků a odpoutali se tím od celku, takže směřují k neporušitelnému *bytí pro sebe* a k osobní bezpečnosti, dát v té práci, kterou jim uložila, pocítiti jejich pána, totiž smrt. Rozkladem této formy trvalosti zabraňuje duch, aby nenastalo poklesnutí z mravního do přírodního *jsoucna*, a pozvedá osobu svého vědění k *svobodě* a k své, k duchovní *síle*. — Záporná bytnost se ukazuje vlastní *mocí* obce a *silou* její sebezáchovy; obec má tedy pravdu a potvrzení své moci v bytnosti *božského zákona* a v *říši podsvětí*.¹⁰

[(β) Mravní vztah muže a ženy jakožto bratra a sestry]

Božský zákon, který vládne v rodině, má sám opět v sobě rozdíly, jichž poměr tvoří živoucí pohyb jeho skutečnosti. Leč mezi třemi poměry, poměrem muže a ženy, rodičů a dětí, sourozenců jako bratra a sestry, jest především *vztah muže a ženy bezprostředním* sebepoznáním jednoho vědomí v druhém a poznáním *vzájemné uznanosti*. Ježto běží o *přirozené* poznání sebe, nikoli poznání mravní, je to pouhá *představa* a *obraz* ducha, nikoli skutečný duch sám. — Představa či obraz má však svou skutečnost v něčem jiném, nežli je sám; tento poměr nemá proto svou skutečnost v sobě samém, nýbrž v dítěti — v jiném, jehož vznikem je tento poměr, a v němž sám zaniká; a toto střídání generací, které se valí vždy dále, trvá v lidu. — *Vzájemná pieta* muže a ženy je tedy smíšená s přírodním vztahem a citem, a jejich poměr nemá návrat do sebe v tomto poměru samém; právě tak je tomu s druhým poměrem, *vzájemnou pietou rodičů a dětí*. *Pieta*

rodičů k dětem je spoluurčena dojetím, jež pramení z toho, že mají vědomí své skutečnosti v těch druhých a že spatřují, jak v něm nastává zrod bytí pro sebe, aniž toto bytí pro sebe obdrželi zpět: toto bytí zůstává cizí, vlastní skutečnosti; — *pieta* dětí k rodičům je naopak určena dojetím, že mají vznik sebe samých či své bytí o sobě v druhých, kteří zanikají, a že docházejí k bytí pro sebe a vlastnímu sebevědomí pouze odpoutáním od pramene — odpoutáním, v němž pramen vysychá.

Oba tyto poměry uváznou v pouhém přecházení a v pouhé nerovnosti obou stránek, které jsou mezi ně rozděleny. — Poměr bez příměsku je však mezi *bratrem* a *sestrou*. *Bratr* a *sestra* jsou jedna krev, ta však v nich došla svého *pokoje* a *rovnováhy*. Proto nejsou navzájem sebe žádostivi, ani nelze říci, že dostali či dali si navzájem toto bytí pro sebe, nýbrž oba jsou vůči sobě navzájem *svobodné individuality*. Ženský živel v podobě sestry má proto *nejvyšší tuchu* mravní bytnosti; k jejímu *vědomí* a skutečnosti nedospívá, poněvadž zákon rodiny jest *o sobě* jsoucí, *vnitřní* bytnost, která není na světle vědomí, nýbrž zůstává nitrným citem a *božstvím odpoutaným od skutečnosti*. Ženství je spojeno s těmito penátý a nazírá v nich jednak svou všeobecnou substancí, ale na druhé straně i vlastní jednotlivost, ale při tomto nazírání není tento jednotlivý poměr zároveň přírodním poměrem slasti. Jako *dcera* musí nyní žena pohlížet na rodiče, kteří zanikají, s přirozeným dojetím a mravní pokojností, neboť pouze na útraty tohoto vztahu dospívá k *bytí pro sebe*, jehož je schopna; nespátřuje tedy v rodičích své bytí pro sebe kladným způsobem. Vztah *matky* a vztah *ženy* mají pak svou jedinečnost za prvé jako něco přírodního, co náleží do oboru slasti, za druhé jako něco záporného, co ve vztahu spatřuje pouze svůj zánik; a za třetí je právě z toho důvodu tato jedinečnost čímsi nahodilým, co lze nahradit něčím jiným. V domě mravnosti se poměry žen nezakládají na *tomto* muži, na *tomto* dítěti, nýbrž *na muži*, *na dětech vůbec*, nezakládají se na smyslovosti, nýbrž na všeobecně. Rozdíl mezi mravností ženy a muže tkví právě v tom, že žena zůstává ve svém určení k jednotlivosti a slasti bezprostředně obecnou a cizí té jednotlivosti, kterou má za svůj předmět žádostivost; u muže naproti tomu se obě tyto stránky od sebe odchyľují a zatím co jako občan má *sebevědomou sílu všeobecnou*, vykupuje si tím právo na *žádostivost* a zároveň se uchovává od ní *svobodným*. Pokud je tedy k tomuto poměru ženy přimíšena

jedinečnost, není jeho mravnost čistá; pokud je však čistá, je jednotlivost *lhostejná* a ženě chybí ten moment, kterým se poznává jako *tato* osoba v druhém. — Bratr je však pro sestru pokojná, jí rovná bytnost vůbec, její uznání v bratru je čisté a bez příměsi přírodního poměru; lhostejnost jednotlivosti a její mravní nahodilost se tedy v tomto poměru nevyskytuje; naopak moment *jednotlivé* osoby, která uznává a je uznávána, smí zde uplatnit své právo, jelikož je spojen s rovnováhou krve a se vztahem prostým žádostivosti. Ztratí-li sestra bratra, je jí to proto nenahraditelné, a její povinnost vůči bratru je nejvyšší.¹¹

[(γ) Vzájemný přechod obou stránek, božského a lidského zákona]

Tento vztah je zároveň hranicí, na níž se rodina, do sebe uzavřená, rozkládá a překračuje. Bratr je tou stránkou rodiny, v níž se její duch stává individualitou, která se obrací proti jiným a přechází ve vědomí všeobecnosti. Bratr opouští tuto *bezprostřední, živelnou*, a proto vlastně *zápornou* mravnost rodiny, aby si vydobyl a vytvořil skutečnou mravnost, která je si vědoma sebe.

Z oblasti božského zákona, v jehož oblasti žil, přechází v zákon lidský. Sestra však se stává nebo žena zůstává paní domu a udržovatelkou božského zákona. Tímto způsobem přemáhá obojí pohlaví svou přírodní bytnost a obě vystupují ve svém mravním významu, ve významu odlišností, které si mezi sebe rozdělují oba rozdíly, které si dává mravní substance.¹² Obě tyto *všeobecné* bytnosti mravního světa mají proto svou určitou *individualitu* v dvojím *přirozeně* odlišném sebevědomí, poněvadž mravní duch je *bezprostřední* jednotou substance se sebevědomím — *bezprostřednost*, která se tedy projevuje po stránce reality a rozdílu zároveň jako jsoucno přírodního rozdílu. — Je to táž stránka, která se ukazovala v podobě individuality sobě samé reální v pojmu duchovní bytnosti, jakožto *příroda původní a určená*.¹³ Tento moment pozbývá neurčitosti, kterou na onom místě ještě má, a ztrácí nahodilou rozdílnost vloh a schopností. Je to nyní určitý protiklad obou pohlaví, jichž přirozenost nabývá zároveň významu jejich mravního určení.

Rozdíl pohlaví a jejich mravního obsahu však setrvává v jednotě substance: jeho pohyb je právě trvajícím vznikáním substance. Duch rodiny vysílá muže ze sebe do obce a nachází v obci svou sebevědomou bytnost; jako má rodina následkem toho svou obecnou sub-

stanci a trvalost v obci, tak má naopak obec v rodině formální živél své skutečnosti a v božském zákoně svou sílu a své osvědčení. Žádný z obou není výhradně o sobě a pro sebe; lidský zákon ve svém živém pohybu vychází od božského, zákon, který platí na zemi, vychází od zákona podsvětí, vědomý od nevědomého, zprostředkování od bezprostředního, a stejně se též vrací tam, odkud vyšel. Naproti tomu má podzemní moc svou skutečnost na zemi; vědomím se stává jsoucnem a činností.

3. [Mravní svět jakožto nekonečnost či totalita]

Všeobecné mravní bytnosti jsou tedy substance jako něco všeobecného a substance jako jednotlivé vědomí; jejich všeobecnou skutečností je lid a rodina, jejich přirozené osoby a výkonné individuality jsou muž a žena. Vidíme, že v tomto obsahu mravního světa je dosaženo těch cílů, které si vytyčovaly předchozí podoby vědomí, jimž chyběla substance; co rozum pojímal jen jako předmět, stalo se sebevědomím, a co sebevědomí mělo jen samo v sobě, stalo se pravou skutečností. — O čem vědělo pozorování, že to je něco, co shledáváme jako *dané*¹⁴ a na čem by osoba neměla žádný podíl, je zde mravem, který shledáváme, ale je to skutečnost, jež zároveň je skutkem a dílem toho, jenž shledává. — Jednotlivec hledá slast *požitku své jednotlivosti*; najde ji v rodině, nezbytnost, v níž slast zaniká, je jeho vlastní sebevědomí, pokud jest sebevědomím občana svého lidu; — nebo jinými slovy: věděti, že *zákon srdce* je zákonem všech srdcí, že vědomí vlastní *osoby* jest uznaný všeobecný řád; — je to *ctnost*, která požívá plodů své obětavosti; činí skutkem to, k čemu směřuje, totiž aby povýšila bytnost na něco skutečně přítomného, a její požitek jest tento všeobecný život. — Konečně je v reální substanci uspokojeno vědomí *věci, o kterou běží*, věci, jež obsahuje a udržuje kladným způsobem abstraktní momenty oné prázdné kategorie. Mravní moci to jsou, v čem má pravdivý obsah vstupující na místo příkazů bez vší substance, které chtěl zdravý rozum dávat a o nich vědět, a právě tak od nich má obsažné, jim samým určené měřítko zkoumání — nikoli zákonů, nýbrž toho, co se koná.¹⁵

Celek obojího je pokojná rovnováha všech částí, každá část pak jest duchem, který je v sobě doma, který nehledá své uspokojení mimo sebe, nýbrž má je v sobě z toho důvodu, že je sám v této rovnováze s celkem. — Tato rovnováha může být živou rovnováhou

pouze tím, že v ní povstane nerovnost a že *spravedlnost* ji zpětně vyrovná. Spravedlnost není však ani cizí, transcendentní bytnost, ani to není skutečnost vzájemných úkladů, zrady, nevděku atd., této bytnosti nedůstojná, jež by vykonávala soud prostřednictvím bezmyšlenkovité náhody jakožto nepochopená souvislost, neuvědomělé konání a zanedbávání; nýbrž jako *spravedlnost lidského práva*, která navrácí zpátky k všeobecnou bytí pro sebe, které se vychyluje z rovnováhy, totiž samostatnost vztahů a individuí, je *spravedlnost vládou lidu, sobě přítomnou individualitou společné obce a vlastní sebevědomou vůlí všech*. — Avšak *spravedlnost*, která uvádí v rovnováhu všeobecnou, jež nabývá přesily nad jednotlivcem, je neméně jednoduchý duch, duch toho, kdo utrpěl bezpráví, nerozdělený v něho, který je utrpěl, a v transcendentní bytnost: on sám jest mocí podsvětní, a pomstu vyhledává *jeho Erinye*; neboť jeho individualita, jeho krev, žije v domě dalším životem; jeho substance má trvalou skutečnost. Bezpráví, jež možno v mravní říši jednotlivci způsobiti, je jen to, že se mu čistě něco *stane*. Moc, která spásá na vědomí toto bezpráví, že je učiní ryzí věcí, toť příroda, je to všeobecnost, která není všeobecností *obce*, nýbrž *abstraktní všeobecností bytí*; a jednotlivost se v nápravě utrpěného bezpráví neobrací proti obci, neboť od té je neutrpěla, nýbrž proti abstraktnímu bytí. Jak jsme viděli, napravuje pokrevní vědomí individua toto bezpráví tak, že co se pouze *stalo*, *stane se naopak dílem*, aby *bytí*, které je tím *posledním*, bylo také bytím *vůle* a následkem toho bytím uspokojivým.

Takovým způsobem jest mravní říše ve svém *trvání* světem neposkrvněným, který neznečišťuje žádná dvojakost. A její pohyb je rovněž pokojným vznikáním jedné mravní moci z druhé, takže každá sama udržuje i vytváří tu druhou. Vidíme sice, že se dělí ve dvě bytnosti a jejich skutečnost; ale jejich protiklad je naopak potvrzením jedné druhou a jejich střed a živel, v němž se jejich skutečné stránky bezprostředně dotýkají, je jejich bezprostřední prolnutí. Jeden z protikladů, všeobecný sebevědomý duch, je spjat *individualitou muže* s druhým protikladem, svou silou a svým živlem, totiž duchem *nevědomým*. Naproti tomu *božský zákon* dochází své individualisace či *nevědomělý duch* jednotlivce svého jsoucnu v ženě, a tímto jsoucnem jako *středem* vystupuje ze své neskutečnosti ve skutečnost, z *nevědoucího a nevěděného do říše vědomé*. Spojení muže a ženy vytváří činný střed celku, živel, který

je rozdvojen v tyto protiklady božského a lidského zákona a zároveň je neméně jejich bezprostředním sloučením, které činí z obou prvních úsudků tentýž úsudek; zároveň spojuje pohyby opačného směru — *pohyb skutečnosti dolů k neskutečnosti, lidského zákona, který se organizuje v samostatné členy, dolů k nebezpečí života a osvědčení smrti, a pohyb podsvětního zákona vzhůru ke skutečnosti světla a k vědomému jsoucnu (pohyby, z nichž jeden náleží muži, druhý ženě) — v pohyb jediný*.

b) *Mravní jednání, vědění lidské a vědění božské, vina a osud*

1. [Rozpor bytnosti a individuality]

Ale protiklad je v této mravní říši uzpůsoben tak, že sebevědomí zde ještě nevystoupilo ve svém právu jako *jednotlivá individualita*; individualita v ní má platnost na jedné straně jen jako *všeobecná vůle*, na druhé jako *rodinná krev*; *tento jednatel má platnost pouze jako neskutečný stín*. — *Nebyl ještě vykonán žádný čin; skutečná osoba je však čin*. — Čin ruší pokojnou organizaci a pohyb *mravního světa*. Co se jeví v mravním světě řádem a shodou obou jeho bytností, z nichž jedna potvrzuje a doplňuje druhou, činí čin *přechodem bytností protikladných*, v němž se každá z obou ukazuje spíše nicotou sebe a opaku než jejich potvrzením; — stává se záporným pohybem či *věcnou nutností strašlivého osudu, který strhuje božský i lidský zákon i obojí sebevědomí, v němž tyto moci mají své jsoucnu, ve vlastní nerozčleněnou propast; přechází při tom pro nás v absolutní bytí pro sebe čistě jednotlivého sebevědomí*.

Základ, z něhož tento pohyb vychází a na němž se pohybuje, je mravní říše; avšak *činnost* tohoto pohybu je sebevědomí. Jako *mravní vědomí* je sebevědomí *jednoduchým, čistým směřováním* k mravní bytnosti, čili *povinností*. Není v něm žádná libovůle a právě tak žádný boj, žádná nerozhodnost, ježto zákonodárství i zkoumání zákonů bylo opuštěno, nýbrž mravní bytnost je prostě čímsi bezprostředním, neotřeseným, bezrozporným. Neposkytuje tedy ani špatné divadlo, že by bylo v kolisi mezi vášní a povinností, ani komické divadlo, být v kolisi mezi povinností a jinou povinností, v kolisi, která obsahově je totéž co kolise mezi vášní a povinností; *vždyť vášně si dovedeme právě tak představovat jako povinnost*,